

Józef Pilch

"Oświata" /1919-1939/ - organ młodzieży robotniczej zorganizowanej w Stowarzyszeniu "Siła"

W dniu 21 czerwca 1908 roku została założona, z inicjatywy działacza robotniczego PPSD Tadeusza Regera, pierwsza legalna organizacja młodzieży socjalistycznej na ziemiach polskich pod nazwą Stowarzyszenie Polskich Robotników i Robotnic "Siła" z siedzibą w Cieszylinie.¹ Zadania i cel "Siły" zostały sformułowane w § 2 statutu, w którym między innymi podano "[...] celem jest podnieść poziom oświaty swoich członków [...] jak również zwoływanie zgromadzeń i urządzenie zebrań towarzyskich, przez zakładanie bibliotek i przez zaprowadzenie pism fachowych i czasopism"².

Pomysł wydawania osobnego pisma oświatowego powstał na Zjeździe "Siły" w Cieszylinie w dniu 16 czerwca 1918 r., na którym uchwalono założenie własnego miesięcznika. Zarząd wybrał spośród siebie Komitet Prasowy, zaczęto zbierać fundusz prasowy, do którego w krótkim czasie wpłynęło około 1 000 koron. Dnia 17 kwietnia 1919 r. Zarząd Główny "Siły" uchwalił na swoim posiedzeniu wydanie pierwszego numeru na dzień święta robotniczego 1 Maja. Uchwała według protokołu brzmiała:

1. Pismo wychodzić mające nosić będzie nazwę "Oświata".
2. Redaktorem pisma będzie wobec tego, że pierwotnie przewidziany tow. [Oskar] Feldman zrezygnował, tow. Arnold Kwietniowski, redaktor "Górnika" we Frysztacie. Tow. Kwietniowski będzie odpowiedzialnym za treść, tendencję i język pisma. Tow. Kwietniowski powinien stać w jak najściślejszym kontakcie z Zarządem, a szczególnie komunikować się w sprawach redakcyjnych z przewod-

niczającym tow. Ludwikiem Lizakiem.

3. Pismo "Oświata" pierwszy numer wyjdzie z dniem 1 maja 1919 r. Cena egzemplarza wynosić będzie 60 halerzy i objętość wynosić ma 16 stron.

4. Administratorem pisma będzie skarbnik "Siły" tow. Ferdinand Goetze, który otrzyma wynagrodzenie 50 koron, dla redaktora wyznacza się 200 koron miesięcznie.

5. Pismo płać kolporterzy grup zaraz przy odbiorze. W poszczególnych miejscowościach urządzone będą składy "Oświaty", gdzie je mogą nabywać także nieczłonkowie.³

Pierwszy numer "Oświaty" jako organu Stowarzyszenia "Siła", datowany 15 kwietnia 1919 r., został wykonany w Drukarni Ludowej we Frysztacie. Historię tego pisma należy podzielić na trzy okresy:

I okres: od kwietnia 1919 do lipca 1920

II okres: od sierpnia 1920 do września 1938

III okres: od października 1938 do sierpnia 1939.

Przez cały czas swojego istnienia pismo wychodziło jako miesięcznik pod tytułem: "Oświata". Pismo dla młodzieży robotniczej. Organ Stowarzyszenia Polskich Robotników i Robotnic «Siła» na Śląsku. R.1:1919 - R.20:1938. Ostatnim numerem "Oświaty" wydany w granicach Czechosłowacji był numer 9.

Po przejęciu w 1938 r. Zaolzia przez Polskę pismo przestało wychodzić. Zarząd Główny "Siły" w 1939 r. wydał 3 numery /III-V/ pt. "Jednodniówka «Oświata»" w identycznym rozmiarze i objętości oraz tematyce, jak uprzednio.

Po otrzymaniu zezwolenia od władz polskich na wznowienie wydawnictwa, "Oświata" wyszła jako rocznik 21:1939. Zdołano wydrukować 3 numery /VI - VIII/, a więc w 1939 r. wyszło łącznie

6 numerów, jednak tylko na trzech jest napis: rocznik 21.

Pierwszy etap powstania i wychodzenia pisma jest okresem organizowania życia kulturalno-oświatowego w całej Polsce. W artykule "Nasze zadania" naczelny redaktor A. Kwietniowski podaje: "Przed pismem leży olbrzymie zadanie. Praca oświatowa musi objąć całokształt życia społeczno naukowego. Nie można jej prowadzić jednostronnie i w jednym tylko kierunku. Nasze pisma polityczne i zawodowe nie mogą z natury rzeczy zajmować się sprawami naukowymi jak literatura, historią, językiem i jednym z najważniejszych czynników społeczno-oświatowych: wychowaniem i szkolnictwem"⁴. Zaś przewodniczący Zarządu Głównego Stowarzyszenia "Siła" L. Liżak tak formułuje zadania pisma: "Pismo nasze "Oświata" powinno być naszym przewodnikiem, winno być łącznikiem między członkami a organizacją. Aby młodzież naszą i cały proletariatus polski na Śląsku zrozumiał do czego dążemy i o jakie doniosłe tu chodzi cele".⁵ Dziś pismo to nazwalibyśmy popularnonaukowym.

W celu wciągnięcia członków "Siły" do współpracy z "Oświatą" redakcja wystąpiła z następującym apelem: "Nie dosyć jednak jest zaprenumerować nasze pismo, trzeba je również dokładnie i uważnie przeczytać. Uwagi jakie się nasuną przy czytaniu niektórych artykułów należy spisać i przesłać do naszej Redakcji [..] Wiemy, że niektórzy towarzysze mieliby coś do powiedzenia, ale nie posiadają tyle śmiałości, lub wstydzą się to uczynić. Otóż tak być nie powinno [..] A więc towarzysze - siłacze nie zważajcie na te względy, jeno napiszcie co Wam na sercu leży! Redakcja te Wasze uwagi skoryguje, poprawi i wygładzi, umieści je w piśmie [..] co obu stronom na korzyść wyjdzie"⁶. Toteż na łamach "Oświaty" zaczęli po pewnym czasie wypowiadać się miejscowi działacze: Karol Brzóska, Karol Pilch, Jan Szarowski i inni,

niektórzy z nich podpisywali się tylko pseudonimami np.: Jeden z gości, Obecny, Obserwator itp.

Pierwszy etap rozwoju pisma przypadł na miesiące brzemienne w wydarzenia, jakie przeżywała ludność Śląska Cieszyńskiego w okresie konfliktu polsko-czeskiego o Śląsk Cieszyński.

Chociaż "Oświata", jako organ polskiej młodzieży socjalistycznej, kroczyła drogą wytyczoną przez polskich socjalistów i powiedziała się za przyłączeniem całego Śląska Cieszyńskiego do Polski, jednak ze względu na propagandę z jednej strony żywiołów nacjonalistycznych a z drugiej strony internacjonalistycznych z zagłębia karwińskiego - Komitet Obwodowy FPSD dla Śląska i Moraw uwarunkował wyrażenie zgody na wydawanie pisma utworzeniem Komitetu Redakcyjnego w składzie: dr Ryszard Kunicki, L. Lizak, F. Goetze i Józef Machaj. Komitet Redakcyjny był zobowiązany skontrolować numer przed jego ukazaniem się⁷. Okazało się jednak, że obawy były bezpodstawne i zaniechano kontroli partyjnej pisma.

"Oświata", pierwsze pismo dla młodzieży socjalistycznej na ziemiach polskich, stało się od pierwszego numeru pismem ogólnopolskim. Co prawda górowały w niej artykuły dotyczące spraw śląskich, ale na jej łamach poruszano sprawy całego kraju.

Na wezwanie Wydziału Kulturalno-Oświatowego Polskiej Partii Socjalistycznej /FPS/ w sprawie zorganizowania ogólnopolskiego Zjazdu Oświatowego - "Siła" wzięła czynny udział w inicjatywie i pracach Zjazdu, który się odbył w dniach 1 i 2 listopada 1919 roku w Krakowie. Przybyło z całej Polski na Zjazd 175 delegatów, a w tym 31 ze Stowarzyszenia "Siła", Przewodniczący Zarządu Głównego "Siły" L. Lizak był jednym z przewodniczących a redaktor "Oświaty" A. Kwietniowski jednym z sekretarzy Zjazdu⁸. "Oświata"

poświęcała wiele miejsca propagandzie przedzjazdowej, podając że "[...] Zjazd taki jest koniecznie potrzebny, aby ustalić linie wytyczne pracy oświatowej wśród młodzieży robotniczej w Polsce"⁹. W artykule "« Siła » wobec Zjazdu Oświatowego" czytamy: "Pojeździemy do Krakowa jako delegaci jedynej w Polsce proletariackiej organizacji oświatowej dla młodzieży"¹⁰. "Oświata" opublikowała w całości referat "O bibliotekach robotniczych" wygłoszony na Zjeździe Oświatowym w dniu 2 listopada 1919 r.¹¹ Jedną z najważniejszych uchwał Zjazdu było uznanie pisma "Oświata" za centralny organ Wydziału Kulturalno-Oświatowego oraz stworzenie w całej Polsce organizacji młodzieży robotniczej na zasadach śląskiej "Siły"¹². Na skutek tego na łamach "Oświaty" w tym pierwszym okresie wypowiadali się działacze oświatowi i partyjni w skali ogólnopolskiej. Byli to: dr Bolesław Drobner, Jan Hempel, Adam Próchnik, Mieczysław Bobrowski, dr Władysław Gumpłowicz i inni.

Do lipca 1920 roku, to jest podziału Śląska Cieszyńskiego, wyszło 13 numerów, w tym dwa podwójne.

Gdy decyzją Rady Ambasadorów z dnia 28 lipca 1920 r. rozdzielono terytorium Śląska Cieszyńskiego, tym samym rozdzielone zostało Stowarzyszenie "Siła". W granicach Czechosłowacji znalazł się rejon najbardziej uprzemysłowiony z silnymi organizacjami robotniczymi, większą ilością kół "Siły" i redakcją "Oświaty". W niedługim czasie odbyły się zjazdy i po polskiej stronie organizacja przyjęła nazwę Robotnicze Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe "Siła" a po stronie czeskiej - Polskie Stowarzyszenie Robotnicze, Oświatowo-Gimnastyczne "Siła" w Czechosłowacji. Tak "Oświata" stała się organem "Siły" po stronie czeskiej z dotychczasową siedzibą we Frysztacie. Pierwszy numer po podziale

Śląska Cieszyńskiego /łącznie od 8 do 12 R.2/ wyszedł w grudniu 1920 r.

W nowej sytuacji, oprócz zagadnień kulturalnych i naukowych, "Oświata" zajmuje się coraz częściej informacją z innych dziedzin, między innymi ćwiczeń gimnastycznych, sportu, turystyki i języka międzynarodowego esperanto. Kierownicy poszczególnych sekcji przy kołach miejscowych zostali zobowiązani do nadsyłania korespondencji z działalności poszczególnych kół. Poza tym na Zjeździe "Siły", który się odbył 6 lutego 1921 r. w Trzyńcu, uchwalono, że: "Istniejący organ Stowarzyszenia « Siły » pt. « Oświata » winien konsekwentnie dążyć do wychowania socjalistycznego młodzieży robotniczej. « Oświata » winna przynosić artykuły z historii ruchu robotniczego, oraz z historii powszechnej, winna informować czytelników o ruchu oświatowym polskim i obcym, oraz uwzględnić dział wychowania fizycznego, oraz działy naukowe jak: geografia, geologia, przyroda itd., oraz dział recenzyjny z dziedziny literatury, sztuki i teatrów, winna dawać wskazówki samoukom, oraz kierownikom ruchu oświatowo-gimnastycznego, przynosić krótkie poezje i nowele literackie [..]"¹³.

Zjazd "Siły", który odbył się 27 maja w Karwinie, uchwalił kolejną reorganizację pisma. Uchwała w tej sprawie brzmi jak niżej:

"Pismo « Oświata » składa się z następujących działów:

1. Praktyczny dział oświatowy, który zawiera artykuły z dziedziny nauki i teoretycznego socjalizmu ze szczególnym uwzględnieniem wychowania młodzieży socjalistycznej, wiadomości historyczne, literackie itp.

2. Dział gimnastyczny, który oprócz ogólnych artykułów z dziedziny wychowania fizycznego młodzieży i robotników, przyno-

si szczegółowe sprawozdanie z ruchu gimnastycznego «Siły» i innych stowarzyszeń gimnastycznych, oraz podaje jednolite ćwiczenia dla wszystkich sekcji gimnastycznych przy kołach «Siły».

3. Dział footballowy /piłki nożnej/, w którym ma się umieszczać artykuły z ruchu piłki nożnej w kraju i zagranicą, ogólne reguły gry i zawodów mistrzowskich, oraz artykuły wychowawcze dla członków Związku Piłki Nożnej.

4. Dział turystyczny poświęcony znaczeniu sportu turystycznego dla robotników w ogóle, opisom tur i wycieczkom w najbliższe okolice i krajoznawczym na większą metę, wydarzeniom w ruchu turystycznym innych stowarzyszeń turystycznych, oraz opisom i wrażeniom członków z urządzanych wycieczek.

5. Dział Esperantystów, o ile ci są członkami «Siły», powinien być o ile możliwości redagowany w duchu socjalistycznym, przynosić wiadomości z ruchu esperanckiego, w odniesieniu do robotników¹⁴.

Kierownictwo poszczególnych działów objęli redaktorzy mianowani przez Walny Zjazd. Do ich obowiązków należało zebranie w wyznaczonym terminie potrzebnego materiału i przekazanie go na ręce redaktora naczelnego. Funkcje redaktorów poszczególnych działów pełniono honorowo.

W latach 1922-1924 w Stowarzyszeniu zaczynają narastać wpływy komunistyczne i zaczynają się spory o kierunek ideologiczny "Siły". Zjazd w dniu 14 maja 1922 r. w Suchej Górnej ustalił linię działalności polegającą na utrzymaniu neutralności¹⁵. Pomimo uchwały "Oświata" pozostawała pod wpływem polskich socjalistów i z tego powodu dochodziło do sporów i zarzutów kierowanych przez komunistów pod adresem pisma i samej "Siły". Spory te wywarły ujemny wpływ nie tylko na działalność Stowarzyszenia, ale

również na miesięcznik "Oświata", który stracił początkową popularność. Zaniedbali się kolporterzy, obniżył się nakład, pismo nie wychodziło regularnie, co powodowało łączenie numerów. Takie stanowisko "Siły" osłabiło jej pozycję, spowodowało zmniejszenie ilości członków i ograniczyło jej działalność.

Zjazd w Czeskim Cieszynie w dniu 23 sierpnia 1925 r. zrywa ostatecznie z neutralnością i "Siła" wraca do dawnych tradycji socjalistycznych.¹⁶ Nakład "Oświaty", który w 1921 r. wynosił 20 tys. egzemplarzy, spadł w okresie neutralności do 5 350 egz. w 1924 r. Po ustaleniu i wejściu w 1925 r. w nowy kierunek pracy Stowarzyszenia, intensywnie wzrastała ilość członków, rozszerzała się działalność, co z kolei wpłynęło na zwiększenie formatu, urozmaicenie tematyki i ogólny rozwój pisma, które w 1934 r. osiągnęło nakład 17 350 egz.

Kolportażem "Oświaty" zajmowały się koła "Siły", które pobrane ilości egzemplarzy musiały zapłacić, bez względu na to, czy wszystkie numery sprzedano. Reklamacje co do ilości mogły być uwzględnione tylko przed wyjściem numeru. Od roku 1931 "Oświata" przesyłana była na adres domowy członków. Poza tym rozprawdzana była przez kolporterów wśród robotników zakładów pracy i polskiej ludności w Czechosłowacji.

"Oświatę" prenumerowały również koła i członkowie "Siły" w Polsce. Prenumeratę załatwiał Zarząd Główny w polskim Cieszynie.¹⁷

Poziom pisma był różny. Najślabszy był on w okresie tzw. neutralności. Na łamach "Oświaty" próbowali swoich piór miejscowi działacze młodzieżowi i polityczni z "Siły" PSPR, poza tym korzystano sporadycznie z artykułów wybitniejszych działaczy i publicystów socjalistycznych z Polski. Poziom pisma podźwignął się pod redakcją Franciszka Sarganka /1893-1932/, a przede wszystkim od roku 1930, kiedy kierownictwo redakcji objął wybitny działacz

"Siły", dobry publicysta Rudolf Gagola /1905-1942/¹⁸. "Oświata" była oficjalnie pismem Stowarzyszenia "Siły", ale spełniała ona warunki socjalistycznej prasy robotniczej i służyła mniejszości polskiej w Czechosłowacji.

Poniższe zestawienie przedstawia zmiany redakcji, wydawców i miejsca wydawania pisma.

Tabela nr 1

Okres od - do	Redaktor	Redaktor odpowiedz.	Wydawca	Miejsce wydania
15 IV 1919	Arnold	-	Ferdynand	Frysztat
28 II 1921	Kwietniowski	-	Goetze	
1 III 1921				Morawska Ostrawa
31 III 1921	jw.	-	jw.	
1 IV 1921		Engelbert		Czeski Cieszyn
31 V 1921	jw.	Wawreczka	jw.	
1 VI 1921		Henryk		jw.
31 VII 1923	jw.	Raszyk	jw.	
1 IX 1923				Frysztat
30 XI 1923	jw.	jw.	jw.	
1 XII 1923		Edward	Zarząd Gł.	Karwina
31 XII 1923	-	Kohut	"Siły"	
1 I 1924	Wincenty			jw.
31 III 1925	Kotarba	jw.	jw.	
1 IV 1925	Emil			jw.
31 VIII 1925	Wańke	jw.	jw.	
1 IX 1925	Franciszek			jw.
31 V 1930	Sarganek	-	jw.	
1 VI 1930	Rudolf			jw.
31 X 1930	Gagola	-	jw.	
1 XI 1930		Ferdynand		jw.
31 XII 1935	jw.	Pachoł	jw.	
1 I 1936	Komitet			jw.
1 IX 1938	Redakcyjny	jw.	jw.	
1 III 1939	Jerzy			Karwina Cieszyn
31 VIII 1939	Berek	-	jw.	

Przez 15 lat "Oświata" była drukowana w Ludowej Drukarni we Frysztacie. Była to drukarnia robotnicza, należąca do działacza robotniczego Wiktora Sembola. Od roku 1913 drukowano w niej także następujące czasopisma: "Robotnik Śląski", "Górnik" oraz "Kalendarze Robotnicze" a także broszury i ulotki partyjne. Prasa i druki wydawane we Frysztacie były na przeciętnym poziomie. Gdy w roku 1921 przeniesiono druk "Oświaty" do najstarszej na Śląsku Cieszyńskim drukarni Karola Prochaski w Cieszynie, wygląd pisma od razu zmienił się na lepsze. Mimo tego z końcem 1923 roku przeniesiono ją z powrotem do Ludowej Drukarni we Frysztacie, która udoskonaliła się technicznie. W porównaniu z pierwszym okresem szata graficzna "Oświaty" uległa tak dużej poprawie, że dorównywała drukom Prochaski. Na umieszczeniu "Oświaty" w Drukarni Ludowej zaważyły najprawdopodobniej względy polityczne i narodowe. Właściciel Wiktor Sembol był socjalistą i Polakiem, a zakład Prochaski należał do niemieckich towarzystw kapitalistycznych. W roku 1936 zdobyła wydawanie "Oświaty" niższymi kosztami drukarnia W. Nitkiewicza w Czeskim Cieszynie. Miesięcznik nie zyskał na tej zmianie, jego wygląd graficzny pogorszył się - a sam Nitkiewicz, jak się później okazało, stał się nacjonalistą niemieckim. Po zajęciu Zaolzia przez Polskę wydawanie pisma powierzono znowu drukarni Sembola we Frysztacie.

"Oświata" nigdy nie miała normalnego formatu określonego symbolami miary. Jak przedstawiał się skład, format, objętość, nakład pisma w poszczególnych latach ilustruje następująca tabelka /nakład pisma nie jest kompletny z powodu braku danych w miesięczniku "Oświata"/:

Tabela nr 2

Rocz- nik	Rok	Ilość	n-rów w tym podwój.	Format cm	Objętość roczn. str.	Nakład	Wysłano do kół.
I	1919	8	-	15x23	128	-	-
II	1920	6	3	jw.	128	-	-
III	1921	9	3	jw.	200	20000	15172
IV	1922	6	4	jw.	120	-	6754
V	1923	6	2	jw.	152	-	5351
VI	1924	11	1	jw.	184	5351	3859
VII	1925	6	4	jw.	108	-	-
VIII	1926	11	1	21x29	88	-	-
IX	1927	12	-	jw.	96	-	16323
X	1928	12	-	jw.	96	-	-
XI	1929	11	1	jw.	96	-	-
XII	1930	12	-	jw.	102	-	-
XIII	1931	11	1	jw.	102	-	-
XIV	1932	11	1	jw.	92	-	-
XV	1933	10	2	jw.	92	-	-
XVI	1934	9	3	jw.	78	17350	-
XVII	1935	11	1	jw.	78	14750	13567
XVIII	1936	12	-	24x31	112	16400	15150
XIX	1937	12	-	jw.	102	19200	15123
XX	1938	9	-	jw.	74	17200	14029
XXI	1939	6	-	jw.	48	-	-

Tematyka pisma

"Oświata" zajmowała się przede wszystkim sprawami oświatowymi, ideologicznymi, ale równocześnie poświęcała wiele miejsca innym zagadnieniom. Wszechstronność tematyki pisma obrazuje tabela nr 3.

Tematyczne zestawienie artykułów i notatek w piśmie "Oświata"

Lp.	Tematyka	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
1.	O charakterze ideologicznym	9	9	7	4	3	4	6	8	7	8	11	6	11	11	10	13	10	16	11	5	6
2.	O charakterze kulturalno-oświatowym	9	4	10	7	3	3	4	8	6	5	8	3	4	4	11	7	9	6	4	5	5
3.	Międzynarodowy ruch socjalistyczny i młodz.	-	-	1	1	-	2	7	4	10	8	12	8	14	9	2	7	9	8	6	1	-
4.	Cele i zadania młodzieży zorganizowanej w "Sile"	6	6	8	6	4	12	6	11	10	9	9	5	9	9	7	7	10	7	7	6	8
5.	Sprawozdania z działalności "Siły", protokoły ze zjazdów, konferencji	1	2	11	9	7	8	5	8	10	13	3	4	3	4	4	2	3	5	6	4	2
6.	Komunikaty Zarządu Głównego i jego sekcji	6	5	7	5	5	27	9	9	11	10	17	16	14	21	13	16	8	25	15	17	15
7.	Z działalności kół	6	2	8	-	3	10	2	19	37	37	26	28	13	32	32	20	22	34	37	15	34
8.	Wychowanie fizyczne, turystyka, sport	-	-	14	10	26	19	12	8	8	5	8	19	11	9	7	9	7	14	17	12	12
9.	Dorost szkolny, harcerstwo	-	-	-	-	7	1	-	1	2	3	-	4	1	1	4	1	-	1	2	2	-
10.	Biblioteki, książki	6	6	7	3	1	2	2	4	2	-	1	5	4	3	2	3	-	1	1	2	-
11.	Teatr amatorski	2	1	-	2	2	7	-	1	1	2	1	1	-	1	1	1	5	7	11	7	2
12.	Esperanto	-	2	2	-	2	-	1	2	6	5	-	-	-	-	-	3	5	1	-	-	-
13.	Spółdzielczość	2	2	-	-	-	-	1	1	1	2	1	3	2	3	1	-	3	2	6	2	4
14.	Współpraca z innymi polskimi organizacjami w Czechosłowacji	1	-	1	2	2	1	-	1	2	1	2	-	-	-	1	1	1	2	2	1	-
15.	Wiersze, pieśni	10	11	11	3	4	5	1	1	2	2	7	11	12	5	8	2	3	12	7	8	1
16.	Tematyka naukowa, biografie	13	9	6	10	7	9	5	15	22	15	9	16	8	7	4	8	14	20	15	13	5
17.	Literatura, wspomnienie, opowiadanie	10	4	2	3	4	1	2	6	6	6	14	15	11	4	6	4	7	9	7	7	1
18.	Z życia w Polsce	6	4	1	1	1	2	5	10	8	2	2	-	2	1	1	4	6	13	12	-	-
19.	Dyskusje i polemiki	-	-	1	-	1	1	3	3	3	3	4	3	-	-	-	3	2	5	1	1	1
20.	Rozmaitości i drobne wiadomości	-	-	2	4	1	22	14	85	54	68	37	75	45	44	21	20	36	56	37	16	6
21.	Inne	1	2	5	1	1	4	2	3	7	7	8	11	11	7	6	8	7	6	4	6	1
	Ilustracje	-	-	4	2	3	-	-	2	-	-	8	2	18	25	9	4	6	15	14	11	3

Dla wyjaśnienia podaję, że tematykę opracowano na podstawie tytułów poszczególnych artykułów i notatek zamieszczonych w "Oświacie", natomiast nie podzielono tematycznie licznych korespondencji z działalności kół dotyczących: przedstawień teatralnych, odczytów, chórów, orkiestr, kursów, akademii, wychowania fizycznego, wychowania "dorostu" /terminem "dorost" określano w "Sile" dzieci w wieku szkolnym; przy większych kołach "Siły" organizowano grupy "Dorostu" o charakterze robotniczego harcerstwa/, sportu, turystyki, 1 Maja, stosunku do innych organizacji itp. Mimo licznych korespondencji z kół, redaktor "Oświaty" przy składaniu sprawozdań na walnych zebraniach "Siły" ubolewał, że ilość korespondencji jest niewystarczająca i przygniatającą większość pisma musiał wypełniać swoimi artykułami.¹⁹

W początkowych numerach "Oświaty" poświęcono sporo miejsca sprawom organizowania zespołów amatorskich, które zaczęły działać we wszystkich kołach. W artykule "Nasze zadania" czytamy: "Ważną w życiu zbiorowym robotników kwestią są również przedstawienia amatorskie. Będziemy więc w tym kierunku dawali inicjatywę i odpowiednie wskazówki co do prowadzenia teatrów, będziemy też umieszczali spisy potrzebnych sztuk amatorskich. Palącą sprawą jest stworzenie ogólnej centralnej biblioteki na Śląsku"²⁰. W kolejnych numerach umieszczano wykazy zakupionych przez Zarząd Główny sztuk teatralnych oraz korespondencje z odbytych przedstawień.

Wiele miejsca poświęcono w "Oświacie" w pierwszym okresie czytelnictwu i organizowaniu bibliotek. W czterech kolejnych numerach rocznika 1920 L. Lizak opublikował szczegółową instrukcję pt. "Urządzenie bibliotek robotniczych" z podaniem wzorów na: urządzenia biblioteczne, spis książek, kart książek, legitymacji czytelnika, kart czytania, statystyki, sprawozdawczości, katalogów.²¹

Instrukcja została wydrukowana również w osobnym wydaniu broszurowym, stanowiącym instrukcję metodyczną dla organizatorów bibliotek robotniczych i bibliotekarzy.²²

Zgodnie z tytułem pisma, na jego łamach znajdowały miejsce wszelkie wydarzenia kulturalne w Stowarzyszeniu. "Oświata" szczególnie informowała o zorganizowaniu - zgodnie z uchwałą Walnego Zebrania z dnia 7 VI 1931 r. w Bystrzycy - tzw. Szkoły Obozowej "Siły",²³ działającej bez przerwy od 1932 do 1938 r. w sezonie letnim. Szkoła trwająca od trzech do pięciu dni, z całodziennym utrzymaniem i noclegiem na koszt poszczególnych kół "Siły", zlokalizowana została w szkole polskiej w Nydku. Korzystano również z lokalu Centralnego Stowarzyszenia Spożywczego w Łazach, Filia w Nydku oraz z inwentarza Polskiej Rodziny Opiekunicznej w Orłowej, które bezinteresownie wynajmowały lokale i wypożyczwały kompletny sprzęt kuchenny i noclegowy.

Dla zorientowania się w tematyce Szkoły podaje się program zajęć Szkoły Obozowej w dniach od 2 do 6 lipca 1932:²⁴

2 lipca /sobota od południa/ : przyjazd, rozdział kwater, zagażenie, pogadanka przy ognisku.

3 lipca [codziennie rozpoczynano półgodzinną gimnastyką] wykłady : 1/ Historia ruchu robotniczego, 2/ Istota socjalizmu, 3/ Międzynarodówka Młodzieży Robotniczej i Międzynarodówka Sportowa, 4/ Kultura robotnicza, 5/ Polski robotniczy ruch polityczny na Śląsku, 6/ Chłopiec i dziewczyna w organizacji.

4 lipca: 1/ Zadania organizacji robotniczej, 2/ Praca samokształceniowa: odczyty i pogadanki, biblioteki i czytelnie, teatr i chór, wieczornice, akademie, 3/ Dorost: harcerstwo, wycieczki, ekskursje, turystyka, krajoznawstwo, 4/ Wychowanie fizyczne i jego znaczenie w ruchu robotniczym, 5/ Polski robotniczy ruch polityczny na Śląsku, 6/ Kwestia solidarności koleżeńskiej.

5 lipca : 1/ Nowożytny ustrój polityczny, 2/ Partie polityczne, 3/ Międzynarodówka socjalistyczna i jej stosunek do komunizmu, 4/ Nasz stosunek do partii politycznych, 5/ Polski robotniczy ruch polityczny na Śląsku, 6/ Nasi przeciwnicy.

6 lipca : 1/ Ruch zawodowy i nasz stosunek do niego, 2/ Ruch spółdzielczy i nasz stosunek do niego, 3/ Aktualne zagadnienia polityczne, 4/ Dyskusje : praca w "Sile", przebieg Szkoły i uwagi na przyszłość.

Wykłady odbywały się na wolnym powietrzu. Oprócz wykładów przewidziane były różne gry i zabawy. Wieczorem po krótkim wykładzie urządzano wspólne zabawy i śpiewy chóralskie²⁵. W 1932 r. uczestniczyło w Szkole łącznie z wykładowcami 42 a w 1937 r. 102 osoby.²⁶

Pismo informowało oraz instruowało o szeroko rozpowszechnionej pracy sekcji i kółek samokształceniowych, prowadzonej przez koła w różnej formie. Poza samokształceniem ideologicznym prowadzono następujące szkolenia programowo-organizacyjne : prowadzenie zbiorów i dyskusji, pisanie protokołów i listów, rachunkowość i kasowość koła, najważniejsze wiadomości z ustawodawstwa obowiązującego w pracach organizacyjnych, plany pracy, zadania Komisji Rewizyjnych, chłopiec i dziewczyna w organizacji, kwestia solidarności towarzyskiej, postawa "siłacza" w swoim środowisku itp.²⁷

W pierwszym okresie po rozdzieleniu Śląska pismo poświęcało sporo miejsca zmianie taktyki i ruchu "Siły" oraz konsolidowaniu polskiego proletariatu w Czechosłowacji w działalności na polu kultury i oświaty. W stale rozszerzającej się i coraz wszechstronniejszej z biegiem lat tematyce wychowanie młodego pokolenia i robotnika polskiego w Czechosłowacji w duchu socjalistycznym zajmowało, na równi z zagadnieniami kultury i oświaty, czołowe miejsce. Program ten znalazł wyraz w sformułowaniach Gagoli "[...] Młodość

to konieczny element w ruchu socjalistycznym. Nie ma zdaje się niko-
go, kto by nie wiedział, że ustrój nowy musi oprzeć się nie tylko
na odpowiednich warunkach ekonomicznych, ale że podstawą państwa
socjalistycznego musi się stać nowy człowiek, inny w swej stru-
kturze moralnej od przeciętnego dzisiejszego obywatela".²⁸ Ten sam
Gagola charakteryzując 15-letni okres istnienia "Oświaty" powie-
dział: "Oświata" powstała, aby nieść pomiędzy naszych członków
syntezę tego wszystkiego, co stanowi jądro naszego życia kultural-
nego. W miarę sił i zrozumienia staraliśmy się dawać naszym czy-
telnikom wiadomości o ruchu robotniczym, socjalistycznym, nie za-
prawione goryczą walk partyjnych, rysując w oczach stęsknionych
do lepszego bytu, obraz takiej rzeczywistości, jaką w sercach swo-
ich wyryli już twórcy i myśliciele idei socjalistycznej. Uważaliś-
my za słuszne nie zaciemniać dalekiej wizji rozstrząsaniem zdarzeń,
które są przemijające, a patrzeć sami i wzrok czytelników naszych
kierować ku temu, co jest wieczne i niezniszczalne dla robotnika,
co jest syntezą jego tęsknoty, pracy, umiłowań, tężyzny i działal-
ności. Głównym celem naszym było pisać o człowieku takim, który
«wykłęty powstanie», i co pieśnią stwierdza, że «bój to będzie ostate-
ni i krwawy skończy się trud», aby nowy stworzyć ład".²⁹

Celem "Oświaty" było : "[...] Wytworzenie określonego klima-
tu duchowego, określonej świadomości klasowej, słowem urobienia
socjalistycznego poglądu na świat".³⁰

Dużo miejsca poświęcała "Oświata" kulturze fizycznej. W "Sile"
dosyć rychło zaczęły działać sekcje gimnastyczne, następnie sekcje
piłki nożnej, a od 1931 r. sekcje wychowania fizycznego, które
w Stowarzyszeniu odgrywały ogromną rolę. Znaczenie ich wiązało się
już z samą nazwą "Stowarzyszenie Robotnicze Oświatowo-Gimnastycz-
ne". W "Oświacie" znajdujemy szeroki obraz kultury fizycznej upra-

wianej w "Siłę": podział na okręgi, struktury organizacyjne, regulaminy ćwiczeń obejmujących ćwiczenia na przyrządach, ćwiczenia wolne, ćwiczenia gimnastyki szwedzkiej, musztrę, sport i turystykę. Działacze "Siły" zwracali przede wszystkim uwagę na masowość i wszechstronność uprawiania sportu. Píše o tym członek Zarządu Głównego "Siły" Józef Pollak: "Jeden z największych problemów, to zagadnienie masowości i wszechstronności sportu robotniczego. Chcąc w myśl tego hasła rozwinąć tę kwestię, wciągnąć i zainteresować polskim ruchem gimnastyczno-sportowym jak najszersze kręgi młodzieży chodzącej luzem, stanowiącej dotychczas podatny materiał dla organizacji nie polskich - ujęto w Stowarzyszeniu w ramy organizacyjne wszystkie gałęzie sportu."³¹

"Oświata" zamieszczała całe programy imprez gimnastyczno-sportowych, szeroko informowała o olimpiadach robotniczych, w których od roku 1927 "Siła" brała udział, o kontaktach oraz udziale w imprezach i zlotach młodzieży robotniczej w Polsce.

Ponieważ sport stał się bardzo popularny we wszystkich organizacjach młodzieży polskiej w Czechosłowacji, "Siła" zwracała szczególną uwagę na jego stronę wychowawczą. Dla przykładu cytujemy wyjątki z artykułu Wincentego Kotarby "[...] Znaczenie to dla klasy robotniczej - uzup. J.P.] polega na tym, że młodzież robotnicza, zamiast uprawiać sport w różnych nierobotniczych organizacjach sportowych, może go w danych warunkach uprawiać w stowarzyszeniach i klubach robotniczych nie będzie narażona na zgubne wpływy «wychowania» w ideologii mieszczańskiej, lecz będzie wychowywała się w duchu zasad i potrzeb ruchu robotniczego. Trzeba pamiętać, że sport nie jest celem, lecz środkiem do osiągnięcia celu, a zatem, kto środek ten osiągnie, ten ma widoki osiągnięcia swego celu. Sport robotniczy jest więc dla nas nakazem obecnej doby".³²

Artykuły dotyczące kultury fizycznej miały charakter organizacyjny, ideowy i metodyczny. Akcja agitacyjna prowadzona na łamach "Oświaty" szła również w kierunku pozyskania do organizacji dorostu szkolnego.³³

Wiele uwagi poświęcano w piśmie tematyce naukowej, historii i dziejom kultury polskiej. Drukowano od nr 7 1934 r. do nr 10 1935 r. artykuł pt. "Polski ruch robotniczy na Śląsku". Takie rozprawy, jak: "Zarys dziejów wychowania fizycznego", "Dzieje piśmiennictwa polskiego", "Historia prasy robotniczej na Śląsku" i inne - mieściły się każda w kilku a nawet kilkunastu numerach. Na kartach "Oświaty" znalazły się prace wielu wybitnych publicystów i polityków z Polski.

Cennym źródłem do badań działalności "Siły" były corocznie publikowane na kartach pisma szczegółowe sprawozdania statystyczne z działalności poszczególnych kół miejscowych, w których podawano: ruch członków, opłacalność składek, prace organizacyjno-oświatowe: ilość zebrań, posiedzeń, odczytów, wieczorów dyskusyjnych, ilość obecnych, obrót kasowy z wykazem wypłaconych subwencji, działalność poszczególnych sekcji tj. dramatycznej, chóralnej, wychowania fizycznego i innych z szczegółowym podaniem ilości członków, prób, ilości obecnych na próbach, występów publicznych z podaniem frekwencji, oraz wszystkie urządzane imprezy w rozbiciu rodzajowym. W niektórych sprawozdaniach podawano szczegółowo działalność bibliotek w poszczególnych kołach.

Protokoły z walnych zebrań, informujących również o niedociągnięciach niektórych kół, drukowano corocznie w całości łącznie z referatami.

W stosunku do innych organizacji polskich w Czechosłowacji "Oświata" zachowywała rezerwę, a najlepiej spośród polskich towa-

rzystw układała się jej współpraca z Macierzą Szkolną jako instytucją dbającą o polskie szkolnictwo oraz z Polską Rodziną Opiekuńczą. Niektórzy członkowie "Siły" byli również członkami Macierzy, a w niektórych miejscowościach prowadzono wspólne chóry i biblioteki. "Siła" wypłacała również z swoich funduszy subwencje dla Macierzy.³⁴ Współpraca z czeskimi i niemieckimi organizacjami młodzieży socjalistycznej układała się dobrze. Z komunistyczną organizacją młodzieży polskiej "Proletariacka Fizyczna Kultura" nieraz urządzono w jakimś kole "Siły" wspólną zabawę czy ćwiczenia, ale do bliższej i szerszej współpracy nie doszło.³⁵ Sprawa współpracy była często tematem zebrań a gdy PFK zwróciła się do "Siły" z propozycją połączenia, Zjazd Krajowy "Siły" w Dąbrowie sformułował następującą odpowiedź: "Walne Zebranie Delegatów Stowarzyszenia « Siła » uważa wobec nowych zakłóceń politycznych, niebezpieczeństwa wojny i faszyzmu za konieczne zespolenie wszystkich sił ruchu robotniczego [...] Walne Zebranie uważa jednak, że zespolenie to nie może nastąpić na podstawach proponowanych przez "Proletariacką Fizyczną Kulturę", ponieważ nie ma zamiaru likwidować swej organizacji, w tym przekonaniu, że zlikwidowanie organizacji nie przyniesie sprawie najmniejszych korzyści. Dyskusja na temat propozycji komunistycznych dała następujące wyniki: O zlikwidowaniu « Siły » i utworzeniu nowej organizacji nie może być absolutnie mowy. Wszak PFK powstała z naszej organizacji. Ci, którzy chcą pracować z nami, mają drogę do nas otwartą. My jesteśmy na tyle silni, że potrafimy naszą organizację utrzymać [...] Co dotyczy wspólnych urządzeń z PFK, pokazało się, że w lokalnej współpracy nie bardzo to pomyślnie szło. Z biegiem czasu może nastanie jednak taki moment, że możemy się zejść".³⁶ Były wypadki polemiki z prasą komunistyczną i w ogólności można z pisma wywnioskować że, chociaż nieraz wspominano o pozytywach

Związku Radzieckiego, do Partii Komunistycznej "Oświata" odnosiła się nieprzychylnie a w niektórych latach nawet wrogo.

"Oświata" walczyła o równouprawnienie ludności polskiej w Czechosłowacji a w okresie zatargów między Polską i Czechosłowacją starała się zajmować stanowisko obiektywne pisząc: "Szowiniści, podszczuwacze i wrogowie robotników są po obu stronach granicy. Oni również zapewne są głównym powodem krzywd i skarg na Polaków w Czechosłowacji".³⁷

Po przejęciu przez Polskę Zaolzia w 1938 r. zbierają się Zarządy Główne "Siły" i rozpoczyna się praca nad połączeniem Stowarzyszenia w jedną organizację. Wspólna konferencja połączeniowa w dniu 30 października 1938 r. ustaliła jednolite wytyczne do dalszej pracy.³⁸ Oficjalnego połączenia dokonano na manifestacyjnym zjeździe "Siły" w dniu 26 marca 1939 r. w Stonawie.³⁹

Od 1938 r. pismo "Oświata" prowadziło rubrykę "Komunikaty «Siły» z Polski" i można powiedzieć, że pismo zaczynało być wspólnym organem Stowarzyszenia po obydwu stronach Olzy. Jednak po przejęciu Zaolzia powstały niespodziewane trudności, spowodowane stosunkiem władz sanacyjnych do "Siły" oraz brakiem funduszy na stałe wydawanie pisma. Sytuację na tym odcinku charakteryzuje członek Zarządu Głównego następująco: "Przez 20 lat nie było na Zaolziu nikogo, kto by będąc Polakiem, ośmielił się nam zarzucić brak patriotyzmu, czy coś w tym rodzaju. Nadeszła wreszcie ta chwila, której wszyscy dawno oczekiwali - Śląsk Zaolziański wrócił do Polski. Oczywiście nigdy nie czekaliśmy na tą chwilę z myślą, że spotka nas jakaś nagroda, bo praca jaką my prowadzimy jest ciężka i zawsze jeszcze daleka od zakończenia, ale mieliśmy pewne podstawy sądzić, że teraz nie napotkamy w naszej pracy na większe przeszkody i że spokojnie będziemy się rozwijać dalej. Tak się jed-

nak nie stało. Miejscowi «działacze», karłowicze różnego pokroju, którzy rekrutują się nie tylko z obozu dawniej już nam wrogiego, ale wśród których jest wiele takich, którzy opuścili czerwone sztandary z powodów osobistych – przez zawiedzione nadzieje – starają się wszystkimi siłami nam przeszkodzić w pracy. Już od pierwszych dni rozpoczęła się ta nieczna praca podjazdowa [...] Domagamy się publicznie wprowadzenia w czyn deklaracji, jakie były wygłaszane na różnych konferencjach międzyorganizacyjnych, a które niestety do tego czasu pozostały tylko deklaracjami".⁴⁰

Do chwili opanowania wszystkich trudności, uzyskania zezwolenia od władz polskich na wydawanie miesięcznika, zostały wydane trzy numery o nazwie "Jednodniówka «Oświata»". Wspomniane jednodniówki /marzec, kwiecień, maj/ posiadały rozmiar i objętość "Oświaty" sprzed okresu przyłączenia Zaolzia do Polski /wszystkie numery posiada autor/.

Zjazd połączeniowy "Siły" w Stonawie poparł dotychczasowe starania następującą uchwałą: "«Oświata» ma być stałym organem. Każdy członek opłacający składki, ma gazetkę otrzymać bezpłatnie".⁴¹

Pierwszy numer wznowionej "Oświaty" wyszedł jako rocznik 21 z piękną winietą w tytule, przedstawiającą robotnika na tle zabudowań fabrycznych trzymającego w jednej ręce młot oparty o kowadło a w drugiej zapaloną pochodnię, której płomień przechodził przez tytuł pisma. Format i objętość zachowano bez zmian. O wartości "Oświaty" dla Stowarzyszenia dowiadujemy się z artykułu wstępnego wznowionego pisma: "Niniejszym numerem wznowiamy wydawanie naszego pisma «Oświata» . Przez ostatnie kilka miesięcy, kiedy byliśmy pozbawieni naszej własnej gazetki, nauczyliśmy się szanować jej wartość z punktu widzenia potrzeb naszej organiza-

cji [..] Gazetka ta musi się stać nie tylko naszym przyjacielem, ale przede wszystkim musi być naszym nauczycielem".⁴² Do sierpnia 1939 r. wyszły trzy kolejne numery, natomiast numer wrześniowy przygotowany do druku nie zdążył się ukazać.

Tematyka tak jednodniówek, jak i kolejnych numerów była podobna do "Oświaty" wychodzącej poprzednio w granicach Czechosłowacji z tym, że korespondencje i sprawozdania z działalności dotyczyły w większości kół "Siły" działających przed przyłączeniem Zaolzia w granicach państwa polskiego.

"Oświata", która, jak cały ruch socjalistyczny, uważała zawsze faszyzm za głównego wroga ruchu robotniczego, zdecydowanie poparła w 1939 r. przeciwstawienie się rządowi polskiego Niemcom, pisząc "[..] dlatego musimy być gotowi, aby nie zostać zaskoczonym. Mówiąc o przygotowaniu, mam oczywiście na myśli nie tylko szybką fabrykację armat, czy samolotów, ale chodzi nam również o odpowiednie przygotowanie moralne społeczeństwa [..] My młodzież robotnicza dawno już zrozumieliśmy rolę demokracji, jako zdecydowani zwolennicy tego systemu oświadczamy, że jesteśmy gotowi do walki z najeźdźcą w imię hasła Niepodległości i Demokracji".⁴³

Trudno w ramach artykułu przedstawić pełną zawartość 201 /w tym 27 podwójnych/ zeszytów pisma wydanych w czasie jego istnienia. "Oświata" była ośrodkiem wokół którego skupiał się polski robotniczy ruch oświatowy w Czechosłowacji.

"Oświata" nie tylko uczyła, uświadamiała, informowała, konsolidowała członków "Siły", ale kształtowała wśród członków i mniejszości polskiej w Czechosłowacji zamiłowanie do języka ojczystego, do kultury polskiej, kształtowała postawy patriotyczne.

Pismo "Oświata" jest cennym źródłem do badań życia i zaangażowania w życiu publicznym mniejszości polskiej w Czechosłowacji

w okresie międzywojennego dwudziestolecia.

Przypisy

- ¹ "Robotnik Śląski" R.5:1908 nr 26 s.1.
- ² Statut Stowarzyszenia Polskich Robotników i Robotnic "Siła". Cieszyń [b.r.w.] Druk. H.Nowaka w Cieszynie.
- ³ Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia "Siła". "Oświata" R.3:1921 nr 1/2 s.25.
- ⁴ A.Kwietniowski: Nasze zadania. Tamże R.1:1919 nr 1 s.3.
- ⁵ Do naszych siłaczy. Tamże s.16.
- ⁶ Tamże s.16.
- ⁷ Sprawozdanie z działalności... Tamże R.3:1921 nr 1/2 s.26.
- ⁸ Po Zjeździe Oświatowym. Tamże R.1:1919 nr 8 s.1.
- ⁹ Bacność działacze oświatowi. Tamże nr 6 s.16.
- ¹⁰ "Siła" wobec Zjazdu Oświatowego. Tamże nr 7 s.2.
- ¹¹ B.Drobner: Biblioteki robotnicze. Tamże nr 8 s.11.
- ¹² Po Zjeździe Oświatowym. Tamże nr 8 s.2.
- ¹³ Protokół z Walnego Zebrania. Tamże R.3:1921 nr 3 s.19.
- ¹⁴ Zjazd "Siły". Tamże R.5:1923 nr 7 s.13.
- ¹⁵ L.Lizak: Po Zjeździe "Siły". Tamże R.4:1922 nr 9/10 s.1.
- ¹⁶ Tenże: Po Zjeździe "Siły". Tamże R.7:1925 nr 9/10 s.2.
- ¹⁷ Jednodniówka "Siła" R.1:1938 nr 3 s.7.
- ¹⁸ J.Pilch: Rudolf Gagola 1905-1942. Sylwetki naszego regionu. "Zwrot" 1968 nr 11 s.12-13, portr.

- ¹⁹ Rudolf Raszka: Protokół ze Zjazdu Stowarzyszenia "Siły" odbytego w Domu Robotniczym w Stonawie 29 kwietnia 1934. "Oświata" R.16:1934 nr 6 s.31.
- ²⁰ A.Kwietniowski: Nasze zadania. Tamże R.1:1919 nr 1 s.4.
- ²¹ L.Lizak: O bibliotekach robotniczych. Tamże R.2:1920 nr 4/5, 6/7, 10/11, 16-19.
- ²² Tenże.: Urządzanie bibliotek robotniczych. Czeski Cieszyn 1921 ss.32.
- ²³ Jan Wigłusz: Protokół ze Zjazdu Krajowego Stow. "Siły" odbytego w niedz. 7 czerwca 1934 w Domu Robotniczym w Bystrzycy. "Oświata" R.13:1931 nr 7 s.58.
- ²⁴ Program Szkoły Obozowej w dniach od 2 do 6 lipca 1932 w Nydku. Tamże R.14:1932 nr 7 s.60.
- ²⁵ R.Gągola: Po pierwszej próbie. Tamże nr 8/9 s.67.
- ²⁶ J.W.: Nasza szkoła. Tamże R.19:1937 nr 8 s.1.
- ²⁷ R.Gągola Erge [pseud]: Praca samokształceniowa "Siły". Tamże R.16:1934 nr 11-12 s.1.
- ²⁸ Tenże: Młody socjalista. Tamże R.13:1931 nr 1 s.1.
- ²⁹ R.Raszka: Protokół ... Tamże R.16:1934 nr 6 s.31.
- ³⁰ Konferencja pracownicza. Tamże R.19:1937 nr 1 s.2.
- ³¹ J.Pollak: Wychowanie fizyczne i sport w "Siły". W: 1908-1938. Trzydzieści lat "Siły", Czeski Cieszyn 1938 s.43-45.
- ³² W.Kotarba: Sport robotniczy jako nakaz doby. "Oświata" R.15:1933 nr 6/7 s.51.
- ³³ R.Gągola: Harcerstwo. Tamże R.10:1928 nr 3 s.5-6.

- 34 Sprawozdanie ze zjazdu "Siły" w Czechosłowacji odbytego w dn. 8.V.1932 w Domu Proletariuszy w Karwinie. Tamże R.14:1932 nr 6 s.45.
- 35 Z naszego ruchu: Sucha Średnia II. Tamże R.18:1936 nr 1 s.4.
- 36 Józef Krochmalny: Protokół ze zjazdu krajowego "Siły" odbytego w dn.26.IV.1936 w Domu Robotniczym w Doubrawie. Tamże R.18:1936 nr 5 s.7.
- 37 [R.Gagola] Erge [pseud.]: Zachmurzenie między Polską a Czechosłowacją. Tamże R.16:1934 nr 4/5 s.22.
- 38 Zjednoczenie "Siły". Jednodniówka "Oświata", marzec 1939 s.1.
- 39 J.Berek: Sprawozdanie ze Zjazdu połączeniowego "Siły" na Śląsku Cieszyńskim. Tamże, kwiecień 1939 s.2.
- 40 Tenże: Szukamy sprawiedliwości. "Oświata" R.21:1939 nr 2 s.1-2.
- 41 Tenże: Sprawozdanie ze Zjazdu... Tamże s.5.
- 42 Drodzy Towarzysze. Tamże nr 1 s.1.
- 43 [J.Berek] St.Cisownicki [pseud.]: W rocznicę wielkiej wojny. Tamże nr 3 s.20.

Dodatek

Alfabetyczny spis autorów i współpracowników "Oświaty" /1919 - 1939/

Adler Fryderyk, Alberti Kazimierz, Asnyk Adam.

Badura Józef, Balcarek Ludwik, Bańkowska C., Bauer Otton, Baumgart Mieczysław, Berek Jerzy/pseud.: Cisownicki, J.B., Jura, St.Cisownicki/, Biernakiewicz Tadeusz, Bloch Stanisław, Bobrowski Mieczysław, Bolesławicz, Bonczek Alojzy, Brzóska Karol,

Bularz - Felczyński Stanisław.

Chlebicki F., Chmurny Andrzej, Chobot Emanuel, Choromański Michał, Ciepliński Czesław, Ciesielczuk Stanisław, Ciołkosz Adam, Cohn Ludwik, Cripps Statfford, Czapiński Kazimierz, Czechowski Bolesław.

Daniłowski Gustaw, Danneberg Robert, Daszyński Ignacy, Dąbrowski Roman, Deutsch Juliusz, Diamand Herman, Dołęga H., Drobner Bolesław, Dziudzielń Wilhelm.

Faja J., Feldman Oskar, Fensterblau S., Fierla Adolf, Folwarczny Jan, France Anatole.

Gallas Kazimierz, Galsworthy John, Garlicki Stanisław, Gastiew Aleksy, Gagola Rudolf, /pseud. Erge, G., RG, -la/, Gembicki Feliks, Gide Karol, Goldwin Edward, Gotard Ed., Grolich Stanisław, Grossfeld Ludwik, Gumplowicz Władysław.

Haeker Emil, Haubold Karol, Heczko Jan, Heilblut Kurt, Hempel Jan, Herczyk Franciszek, Hertz Aleksander, Hess Józef, Hrabiec Henryk, Huppertówna Anna, Huttnik Jan.

Ibsen Henryk, Jonszta Erwin.

Kaden Juliusz, Kamiński Piotr, Kanitz Otton Feliks, Kargory Helena, Karpowicz Stanisław, Katański J., Katański Stefan, Kielnia Jerzy, Kierski A., Klęsk Adolf, Kloniecki E., Kłuszyńska Dorota, Kominek Józef, Konopnicka Maria, Kopilewicz Nisen, Kotarba Wincenty, Kozyrew M., Kozusznik B., Kraus Fryderyk, Krochmalny Józef, Kronenberg Leopold, Kropatsch Adam, Kropotkin Piotr, Krygiczówna Wanda, Krygler Zbigniew, Krzesławski Jan, Krzowski Paweł, Kubowicz Jan, Kucharczyk Leopold, Kucharska Stanisława, Kunau K.W., Kwietniowski Arnold.

Libański Edmund, Liebknecht Karol, Litauer Józef, Lizak Ludwik, Lubecki Marian Tadeusz, Ławczar W., Łotocki Zygmunt.

Machej Józef, Maj Michał, Makowiecki Józef, Makuszyński Koz
nel, Mamon Stefan, Mazur Jan, Mencner Augustyn, Michałowicz Jerzy,
Migacz-Szymański Jan, Milewski Edward, Morawicka Zofia, Motyka Ro
man.

Negri Ada, Niedziałkowski Mieczysław, Niedźwiedzki Zygmunt,
Niemojewski Andrzej.

Ondraczka Emanuel, Orkan Władysław, Orzeszkowa Eliza, Ostow
ski Hipolit.

Patrycy Lucjan, Pietruszewski J., Pik Franciszek /pseud.: Pa
Mirandola/, Pilch Karol, Pollak Józef /pseud.: -lak/, Posner Stani
sław, Próchnik Adam.

Radek St. Andrzej, Raszka Rudolf, Rdzawicz Zygmunt, Reger
Tadeusz /pseud.: Tadeusz Rek/, Romin Kazimierz, Rowski M., Rudnia
ski Stefan.

Sajon, Sarganek Franciszek, Sarganek Józef, Sawczuk Kajetan,
Sawicki J., Schimel Maurycy, Sembol Wiktor, Sędzimir Józef, Siuda
Antoni, Siwik Bronisław, Skowroński S., Słobodnik Kazimierz, Słowi
ski Edward, Słowacki Juliusz, Sochacka Jadwiga, Sochacki Jerzy,
Sokolicz Antonina, Soukupowa Agnieszka, Staff Leopold, Staszczek
Paweł, Stec Franciszek, Stec P., Stern Anatol, Strindberg August,
Suberłowicz Zygmunt, Szarowski Jan, Szczepański Stanisław, Szcze
pański Włodzimierz, Szefner B., Szererowa Antonina, Szymański Ed
ward, Swietlicka Anna, Święszek T.

Waluś Leopold, Weychert-Szymanowska Władysława, Wigłasz Jan,
Witkowska Helena, Wittin Józef, Wohnout Wiesław, Wojnarowska Zofia,
Wójcik Władysław.

Verlaine Paul, Vrchlický Jaroslav.

Zabierzewska Janina, Zagóra Walter, Zalewski Edmund, Zawil
ska Irena, Zechenter Witold, Zoszczenko Michał, Żarnowiecka Wanda,
Żeromski Stefan, Żuławski Zygmunt.